

Fra kunnen til viden tur-retur - rapport fra klasseværelset

**Margrethe Smedegaard
Mondahl**

Lektor, ph.d.
Institut for Engelsk,
Handelshøjskolen i København.

**Lisbet Pals
Svendsen**

Lektor,
Institut for Engelsk,
Handelshøjskolen i København.

Indledning

I denne artikel vil vi diskutere, hvordan man med udbytte kan undervise voksne learnere i fremmedsprog - i vores tilfælde engelsk - således at de opnår en væsentligt forbedret kompetence i mundtlig sprogfærdighed gennem såvel teoretisk indsigt i sprog og tilegnelse som praksisbaserede aktiviteter. Vores hypotese er, at en kombination af praksis og teori giver learnerne optimale muligheder for at lære sproget.

Vi har igennem en periode på snart syv år arbejdet med undervisning i mundt-

lig kommunikation på MA(Master)-niveau ved Institut for Engelsk ved Handelshøjskolen i København, og det er erfaringer herfra vi gerne vil dele med andre. De principper, vi underviser efter, vil naturligvis også kunne bruges i forbindelse med undervisningen i andre fremmedsprog, ligesom principperne også kan anvendes på andre niveauer end MA.

‘Udturen’

De studerendes forudsætninger

Når de studerende møder op til deres første undervisningstime hos os, er de-

res kompetence allerede forholdsvis god, idet de har læst engelsk både i folkeskolen, gymnasiet og i et BA-forløb. På MA bliver de studerende gjort bevidste om vigtigheden af den teoretiske forståelse, og det ruster dem til at sætte mere målrettet ind mod de svagheder, som deres mundtlige kompetence på det tidspunkt trods alt rummer. Den målrettede træning og tilegnelsen af den teoretiske viden om kommunikation finder sted i klasselokalet, og det er herfra vi har hentet vores observationer.

Myter hos de studerende

Som så mange andre danskere lider de studerende på MA af en række forudfattede meninger om kunsten at tale fremmedsprog, især engelsk. Den mest sejlivede myte hedder *Alle kan tale engelsk* - en myte man tit og ofte kommer ud for, også blandt erhvervsfolk. Hertil kan vi kun svare *Ja, indtil et vist punkt, og så må der professionelle folk til*. Mange danskere er ganske rigtigt gode til engelsk, men deres kompetence er stort set begrænset til deres eget fagområde eller til dagligdagssprog alene, hvor de så til gengæld har et ganske godt greb om terminologi m.m. Men de områder, hvor det kniber, er som regel small-talk, grammatik, turtagning, sociale færdigheder, udtale og intonation.

Herudover har mange kvindelige studerende på holdene og navnlig de stille piger den opfattelse, at *den der lever skjult, lever godt*. Det vil sige, at det kan være uhyre vanskeligt at formå dem til at stille sig op og *skabe sig* foran hele klassen. Dette er et fænomen, som kun sjældent opleves blandt de mandlige

studerende, selvom vi må erkende, at vores statistiske grundlag på dette punkt er ret spinkelt på grund af de relativt få mandlige studerende på MA.

En tredje og sejlivede myte, vi tit støder på, er den, at *bare vi taler, så bliver vi bedre*. Denne myte betyder ofte, at de studerende i første omgang ikke opfatter disciplinen mundtlig kommunikation som noget egentligt studieobjekt, endsige vidensfag, da de igennem hele deres skole- og gymnasietid har hørt sætningen *bare tal, så skal det nok komme*. Også blandt studerende på HHK har denne indstilling indtil for ganske få år siden været fremherskende, bl.a. fordi mundtlig sprogfærdighed ikke tidligere var en selvstændig disciplin, men blev trænet i forbindelse med undervisningen i andre discipliner.

Undervisernes diagnose

Resultatet af den undervisning, vores studerende hidtil har fået i mundtlig kommunikation, har været, at de rent ordforrådsmæssigt er godt kørende inden for mange forskellige fagområder, men deres sproglige kompetence lider af en række mangler:

- Udtale- og intonationsproblemer
- Manglende pause-udfyldere og gambitter
- Manglende eller løs sætningsstruktur
- Mangel på variation, så de studerende kan fremkomme med andet og mere end neutrale udsagn
- Mangel på viden om turtagning
- Mangel på viden om hvordan et dialogforløb tilrettelægges, så det ønskede resultat nås.

På MA niveau har vi igennem de forløbne år bevidst øget andelen af teoretisk materiale inden for ovenstående områder.

Arbejde med teori

I diskussionen af det teoretiske materiale i klasseværelset lægger vi vægt på, at underviserne kun kommer med et kort oplæg, og at hovedansvaret for diskussionen af det teoretiske materiale og eksemplificeringen af problemstillingerne ligger hos de studerende – derved får de studerende mulighed for at forbinde deres bevidste viden om sprog med praksis. Ydermere tilegner de sig et metasprog til beskrivelse af såvel deres egen som andres sproglige kompetence.

En af de modeller for kognitiv kontrol og fremmedsprogskompetence, vi arbejder med, går ud på, at learnere arbejder med tre typer af viden, når de producerer sprog.

- *know-why*: viden om de bagvedliggende processer der styrer sprogproduktionen.
- *know-how*: sprogproduktion der hvi-

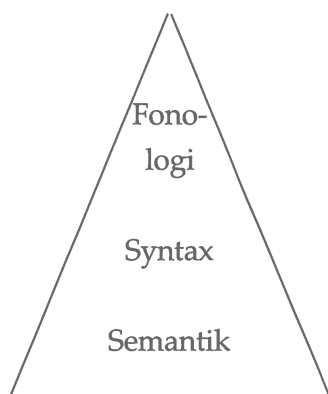
ler på viden om regler

- *know-when*: sprogproduktion hvor reglerne anvendes ubevidst.

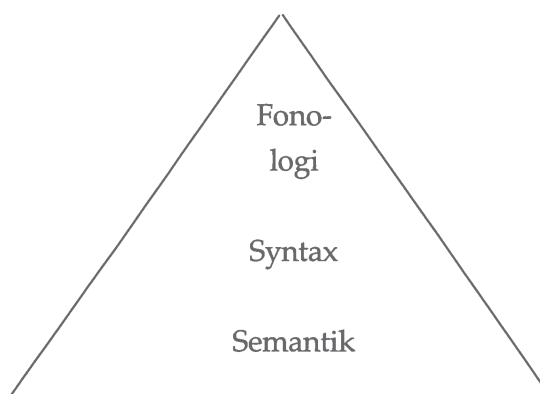
Noget tyder på, at voksne learnere trækker mere på know-how, altså den regelbaserede viden, end på de to andre typer (se iøvrigt Mondahl og Jensen, 1996, Bialystok 1994).

Vanskeligheden ved den mundtlige produktion er, at den kræver hurtig kognitiv bearbejdning, og at der derfor næsten ingen tid er til kontrol. Ved konkret at arbejde med de studerendes bevidsthed om, hvilke mentale ressourcer de kan trække på, og hvordan de kan anvende dem i mundtlig produktion, giver vi de studerende arbejdsredskaber til at forbedre deres udtryksfærdighed.

En anden model, vi præsenterer de studerende for, er Bialystoks model fra 1994 (figur 1 A og B) for kognitiv kontrol i henholdsvis modersmålsproduktion og fremmedsproglig produktion, som giver de studerende en forståelsesramme for, hvad det er muligt at

A: Kognitiv kontrol - modersmål

B: Kognitiv kontrol - fremmedsprog

gøre noget ved som voksen learner af fremmedsprog, i sammenligning med hvad der var muligt, da de oprindeligt tilegnede sig deres modersmål. Forskellen i mulig og nødvendig kognitiv kontrol vises her meget klart, idet figur A - den smalle trekant - illustrerer omfanget af kognitiv kontrol på modersmålet inden for områderne fonologi, syntax og semantik, hvor figur B - den brede trekant - viser omfanget af kognitiv kontrol på fremmedsproget inden for de samme tre områder. Ved en sammenligning af de to trekantede ses det, at behovet for kognitiv kontrol på fremmedsprogsområdet er væsentligt større end på modersmålet. Jo højere man kommer op i pyramiden, jo vanskeligere er det desuden at udøve kognitiv kontrol, så forenklet sagt betyder det, at vejen til automatisering på fremmedsproget er længere og kræver større anvendelse af bevidst viden.

Vi diskuterer modellen og tager udgangspunkt i de studerendes egne oplevelser af tilegnelse af ny viden som voksen. De traditionelle tilbagemeldinger er, 'nå, så er det derfor jeg har så svært ved at gøre noget ved min danskklingende intonation', 'så forstår jeg bedre, hvorfor det ikke er så svært at tilegne sig nye ord og vendinger' og 'så er det derfor mundtlig kompetence ofte er sværere at forbedre end skriftlig'. Ved en øget forståelse af hvor problemerne ligger, og hvor det er muligt at gøre noget ved dem, sættes de studerende i stand til bl.a. at arbejde bevidst med *constraints* (se nedenfor) som middel til forbedring af deres mundtlige kompetence. Ved en øget opmærksomhed på at fremmedsproglig pro-

duktion i udgangspunktet kræver mere kognitiv kontrol, bevidstgøres de studerende via forskningsresultater om deres egen situation og deres egne udviklingsmuligheder. Reaktionen fra de studerende på denne fremgangsmåde er særdeles positive – de føler, at de får en forklaring på noget, der hidtil har været et mysterium.

Vores hypotese har været, at jo mere vi fortæller de studerende om, hvorfor noget er lettere end andet, desto bedre er de motiverede for at arbejde med problemområderne og lade de felter, som de i forvejen er gode til, ligge.

„Mens vi er derude“

Teoriens placering i undervisningen

For at give de studerende det teoretiske input, vi finder nødvendigt, begyndte vi oprindeligt med at udlevere kopierede artikler og kapitler fra diverse bøger. Vi blev hurtigt klar over, at det ville være bedre, hvis vi selv udarbejdede en bog med det teoretiske input. Det førte til udgivelsen af bogen *„Oral communication – in a foreign language“*. Bogens teoretiske del indeholder kapitler om andetsprogstilegnelse, retorik, talehandlinger, perceptions-teori og kommunikationsteori. Herefter følger kapitler med mere praktiske aspekter af mundtlig kommunikation.

I undervisningsforløbet, som er tilrettelagt som 3-lektioners moduler fordelt over et semester, bruger vi den første del af timen til at diskutere bestemte teoretiske aspekter, som de studerende kommenterer på engelsk; det understøtter tilegnelsen af et metasprog til

behandling af sproglige fænomener.

Når vi herefter går over til de praktiske øvelser, tilstræber vi som oftest at bygge bro mellem det teoretiske input og det praktiske output gennem bestemte krav, *constraints*: vi præsenterer de studerende for sproglige elementer, som de enten skal anvende eller ikke må anvende i deres mundtlige produktion. Denne arbejdsform for *consciousness-raising* har vist sig at være nyttig, idet den skærper de studerendes bevidsthed om det, der stilles krav om i opgaven. Eksempler på krav kan være, at de studerende i deres produktion skal anvende minimum 5 tag-questions (*don't you? couldn't we?*), bruge et vist antal nærmere angivne modalverber som *could* eller *might* eller undgå at bruge *OK* eller *yes* som uptaker, men erstatte med f.eks. *right*, *now* eller *well*.

Sådanne krav til den mundtlige produktion har den store fordel, at de studerende får et helt håndgribeligt værktøj, de kan arbejde med. Det udgør samtidig en stor udfordring for interaktionen, for når diskussionen bliver hed, er man tilbøjelig til at glemme kravene til formen til fordel for indholdet.

Denne måde at arbejde på er et led i den bevidstgørelsesstrategi, vi forsøger at bibringe vore studerende. For voksne studerende er det helt naturligt, at de selv tager ansvaret for sprogtilegnelsesprocessen og for deres egen forståelse af deres 'learner style' - herunder arbejdet med at tilegne sig ny terminologi, grammatiske strukturer, sætningskonstruktioner m.m. Fjernsyn, radio, video, film, bånd, aviser, blade, fag- og

skønlitteratur og alle andre tænkelige medier er uudtømmelige kilder til at tilegne sig et større ordforråd på et fremmedsprog. Især de visuelle medier giver de studerende mulighed for ved selvsyn at konstatere, hvordan omgangsformer m.v. er i de lande, hvor deres målsprog tales. Man kan således med god samvittighed sætte sig ned foran fjernsynet og se et talk-show, en soap-opera eller en boksekamp uden at skulle have dårlig samvittighed, for der er mulighed for at tilegne sig nyttig viden, mens man lader sig underholde.

'Hjemturen'

Evaluering under og efter undervisningsforløbet

Både under og efter undervisningsforløbet foregår evalueringer. Vi benytter os af flere forskellige evalueringsmetoder: Hver enkelt undervisningsgang afsluttes ved, at de studerende rapporterer, hvad de mener, deres udbytte af lektionen har været. Underviserne rapporterer, hvad vi har kunnet lytte os frem til, mens vi har cirkuleret mellem de forskellige grupper i diskussionsfasen. Under normale omstændigheder deler vi vores kommentarer op i følgende hovedkategorier:

- Intrasproglige problemer, d.v.s. sproginterne og ofte fælles problemer (f.eks. verbalkongruens, modalitet, brug af adj. vs. adv., leksikalske problemer, m.m.)
- Intersproglige problemer, d.v.s. problemer der opstår på grund af forskelle mellem de to sprog (f.eks. syntax, brug af præpositioner, idiomatik m.m.)
- Strukturelle problemer, d.v.s. pro-

blemer med planlægningen af hvad man vil sige, hvornår og hvordan (f.eks. turtagning, fillers og gambits m.m.)

- Problemer med kropssprog, øjenkontakt m.m. (f.eks. holdning).

Hvis det rent tidsmæssigt kan lade sig gøre i undervisningsforløbet, gennemfører vi en lektion, hvor de enkelte grupper får video-optaget et rollespil, som derefter evalueres af underviserne, således at hver enkelt deltager får udleveret et skema med 21 punkter, som spænder lige fra grammatik til øjenkontakt, fra intonationsmønstre og pauser til strukturering af indlægget. Med dette skema i hånden får hver enkelt studerende et værktøj til selvdiagnosticering og –afhjælpning af eventuelle svage punkter. For at fjerne evalueringen så langt som muligt fra 13-skalaens faste karakternormer, benytter vi A, B og C med pile op og ned og i så vid udstrækning som muligt ledsaget af en kommentar eller et konkret eksempel fra den enkelte studerendes indlæg. De får herefter mulighed for gruppevis at se deres videoklip, når evalueringsskemaerne er udleveret, og de problemer, der er generelle for de fleste, er kommenteret. Således får de studerende hver gang feed-back på deres præstationer, både fra underviserne og fra deres med-studerende.

Og hvad kan vi så lære af det?

Det, vi selv primært har lært af at undervise i denne disciplin, er, at vejen fra kunnen til viden er vigtig, men at det er næsten endnu vigtigere at komme retur, d.v.s. at kunne kortlægge hele vejen fra viden til en kunnen. Derved bliver de studerende i stand til selv aktivt at tage ansvaret for at forbedre deres mundtlige fremmedsprogskompetence.

I og med at disciplinen har fået sin egen profilerede identitet gennem en målrettet kobling mellem teori og praksis, er de studerendes tilstedeværelses-frekvens øget markant. Vi får helt klare tilkendegivelser af, at mange studerende – når de først er kommet sig over, at det ikke er et lille ‘sludrefag’ – synes, at det er spændende og interessant at lære, hvordan man kan hjælpe sig selv til at blive bedre og øge sin mundtlige kompetence på fremmedsproget.

Litteratur

Bialystok, Ellen: Towards an explanation of second language acquisition. i: *Language and Understanding*. Ed. by Gillian Brown, Kirsten Malmkjær, Allister Pollitt & John Williams. Oxford, Oxford University Press, 1994, s. 115-139.

Mondahl, Margrethe og Knud Anker Jensen: *Lexical Search Strategies in Translation*. i: Frank Königs (ed.) *META* Vol. 41, , 1996, No.1. University of Montreal, s. 97-114

Mondahl, Margrethe og Lisbet Pals Svendsen: *Oral Communication - in a foreign language*. København, Handelshøjskolens Forlag, 1998.